

M 51, en välkänd spiralgalax i stjärnbilden Jakthundarna

M 51 är antagligen vid sidan av Andromedagalaxen himlens mest välkända spiralgalax. Det fina med M 51 är dock att den syns rakt ”uppifrån”, och spiralmönstret kan därmed avslöjas effektivt för den nutida kameraförsedda astronomen. Men Charles Messier, som räknas som upptäckare av denna himlakropp i oktober 1773, såg inte spiralmönstret. Han hade nog blivit storligen förvånad över det!

Den som gjorde det var istället den irländske astronomen lord Rosse, som byggde sin tids största spegelteleskop med en speldiameter av inte mindre än 1,8 meter! Våren 1845 studerade han med detta teleskop M 51 och fann då att objektet tycktes ha spiralstruktur. Detta var något helt nytt. Han gjorde också en detaljerad teckning av det han såg. M 51 blev således den först upptäckta ”spiralnebulosan”, som dessa objekt först kallades. Begreppet galax för fjärran stjärnsystem var ännu inte uppfunnet. Att vissa ”nebulosor” var just fjärran stjärnsystem (galaxer) blev uppenbart först under det tidiga 1900-talet.

Men för att återgå till vad Messier själv såg, så skrev han i sin katalog: *Mycket svag nebulosa, utan stjärnor. ... Den är dubbel, var och en har ett ljust centrum separerade med 4' 35". De båda atmosfärerna vidrör varandra, den ena svagare än den andra. Observerade flera gånger.* Dubbelheten hade alltså Messier sett, men han kunde inte urskilja några stjärnor. Det räckte hans teleskop inte till för. Men dubbelheten är en intressant egenskap hos M 51. Det är alltså så att den stora spiralen

FOTO: LARS HJERMANSSON, PÅTERIK HOLMSTRÖM OCH MATS JOHANSSON

har en kompanjon, och de båda tycks förbundna med en materiebrygga. I NGC-katalogen har galaxerna fått skilda nummer, 5194 och 5195. Den fysiska samhörigheten mellan de båda galaxerna är bekräftad, och det rör sig alltså inte om någon projektionseffekt. Avståndet till de båda galaxerna ligger kring 30 miljoner ljusår.

Jakthundarna är en stjärnbild som egentligen ligger bäst till på våren, men den ligger rätt högt på norra stjärnhimlen och syns bra under stora delar av året. Den samlade magnituden för M 51 anges till 8,4 och positionen är 13 h 29,9 min i rektascension och +47° 12" i deklination. Redan i ett mindre spegelteleskop syns den lätt; en kraftig fältkikare kan till och med vara tillräcklig. ★

Tre astronomer vid Sandvretens observatorium, som tillhör Uppsala Amatörastronomer, tog denna magnifika bild av M 51 i april 2012. Man inser lätt varför denna dubbelgalax fått tillnamnet *Malströmsgalaxen*. Fotot består av flera kombinerade exponeringar med sammanlagt 60 min i rött, 50 min i grönt och 60 min i blått. Dessutom exponerades den röda H-alfa-linjen, karakteristisk för emissionsnebulosor, i 4 h 40 min. Fältet är ca 34 × 23 bågminuter.

Charles Messier (1730–1817) var en fransk astronom som ivrigt sökte efter nya kometer på himlen. För att undvika att blanda ihop kometer med andra himlakroppar ställde han upp en lista på hundratalet objekt, numera känd som Messierkatalogen. Denna katalog har sedermera blivit en källa till de allra vackraste himlakroppar som kan ses med mindre teleskop: stjärnhopar, nebulosor och galaxer.

